

O'SMIRLARDA MUSTAQIL TAFAKKUR RIVOJLANISHIDA OILANING O'RNI

Ismoilova Mashxura Mashrabbek qizi

Andijon davlat pedagogika inistituti 2-bosqich magistranti

O'zbekiston, Andijon sh., Taxtako'prik MFY, Do'stlik ko'chasi, 4-uy

Tel: +998946232501

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20390771>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi o'smirlarda mustaqil tafakkurning shakllanishida oilaning hal qiluvchi o'rni psixologik, pedagogik va ijtimoiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot oilaviy muhitning, ota-ona tarbiyasining o'ziga xos uslublarining va o'smir shaxsiyatiga bo'lgan munosabatning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdagi ahamiyatini yoritadi. Unda nazariy asoslar sintez qilinib, amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: O'smirlar, mustaqil tafakkur, oila, tarbiya, avtonomiya, psixologiya

Abstract: This thesis analyzes the crucial role of the family in the development of independent thinking in adolescents from psychological, pedagogical, and social perspectives. The study highlights the significance of the family environment, specific parenting styles, and attitudes towards adolescent personality in fostering independent thought. It synthesizes theoretical foundations and proposes practical recommendations.

Keywords: Adolescents, independent thinking, family, upbringing, autonomy, psychology

Аннотация: в данном тезисе анализируется решающая роль семьи в формировании независимого мышления у подростков с психологической, педагогической и социальной точек зрения. Исследование освещает значение семейной среды, специфических стилей родительского воспитания и отношения к личности подростка в развитии способности к самостоятельному мышлению. В нем синтезируются теоретические основы и предлагаются практические рекомендации.

Ключевые слова: Подростки, независимое мышление, семья, воспитание, автономия, психология

Kirish. Zamonaviy jamiyatda shaxsning mustaqil fikrlash qobiliyati, tanqidiy yondashuv va o'z qarorlarini qabul qilish malakasi har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxs shakllanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda tafakkur jarayonlari jadal rivojlanadi va mustaqil shaxsiyat poydevori qo'yiladi [1]. Biroq, o'smirlarda mustaqil tafakkurning rivojlanishida oilaning o'rni va uning mexanizmlari yetarlicha chuqur o'rganilmagan. Ko'pincha, ta'lim muassasalarining roli ustuvor deb hisoblansa-da, oilaviy muhitning bevosita va bilvosita ta'siri ko'pincha e'tibordan chetda qoladi.

Muammo: O'smirlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda oilaning ta'sir doirasi va samarali tarbiya uslublari bo'yicha ilmiy asoslangan, tizimli yondashuvlarning yetishmasligi kuzatiladi. Ota-onalar ko'pincha farzandlarining mustaqilligini rag'batlantirish va ularni haddan tashqari himoya qilish o'rtasidagi muvozanatni topishda qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Maqsad: Ushbu tezisning maqsadi o'smirlarda mustaqil tafakkurning rivojlanishida oilaning o'rnini psixologik va pedagogik jihatdan atroflicha tahlil qilish, oilaviy tarbiyaning samarali uslublarini aniqlash hamda bu jarayonga ta'sir etuvchi asosiy omillarni sintez qilishdan iborat.

Mustaqil tafakkur – bu shaxsning o'z fikriga ega bo'lishi, muammolarni tahlil qilish, xulosalar chiqarish, qaror qabul qilish va o'z nuqtai nazarini asoslash qobiliyatidir. O'smirlik davri (11-17 yosh) tafakkurning rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi, chunki bu yoshda abstrakt,

mantiqiy va tanqidiy fikrlash shakllana boshlaydi [1]. Ismoilova A.R.ning ta'kidlashicha, o'smirlarda tafakkur rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, bu davrda shaxsning intellektual salohiyatini to'g'ri yo'naltirish muhimdir. Oilaviy muhit esa bu jarayonda markaziy o'rin tutadi.

Bolaning ilk yoshlaridan boshlab tafakkur va nutqining rivojlanishida oilaning ta'siri beqiyosdir. Garchi ba'zi tadqiqotlar maktabgacha yoshdagi bolalarga qaratilgan bo'lsa-da [2, 3], ularda oilaviy muhit, ota-ona-bola o'zaro munosabatlari, didaktik o'yinlar va kitob o'qishning shaxs rivojlanishidagi chuqur ta'siri ta'kidlanadi. Bu tamoyillar o'smirlik davriga ham tatbiq etilishi mumkin, chunki mustaqil tafakkurga poydevor ilk yoshlardan boshlab shakllanadi. Oilada yaratilgan intellektual rag'batlantiruvchi muhit, muloqot madaniyati va muammolarni birgalikda hal qilishga undash o'smirning mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini mustahkamlaydi.

Oilaviy tarbiya uslublari o'smirlarda mustaqil tafakkurning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. "Oilada tarbiya asoslari" [5] va "Family Upbringing Methods and Their Formation" [4] kabi maqolalarda ta'kidlanganidek, oila a'zolarining bolaning har tomonlama rivojlanishidagi hal qiluvchi roli bor. Mustaqil va o'ziga ishonadigan shaxsni tarbiyalashda quyidagi jihatlar muhimdir:

Avtonomiya va ishonch muhiti: Ota-onalar farzandlariga o'z qarorlarini qabul qilishga imkon berishlari, ularning tanlovlariga hurmat bilan qarashlari lozim. Haddan tashqari himoyalash (over-protective parenting) o'smirning muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini susaytiradi va ularni qiyinchiliklarga bardosh bera olmaydigan qilib qo'yadi [5]. Ota-onaning farzandiga bo'lgan ishonchi, uning o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantiradi va mustaqil fikrlashga undaydi.

Muloqot va ochiqlik: Oilada ochiq muloqot muhiti mustaqil tafakkur uchun zamin yaratadi. O'smir o'z fikrlarini erkin ifoda eta olishi, savollar berishi va munozaralarda ishtirok etishi kerak. Ota-onalar farzandlarining fikrlarini tinglashi, ularga o'z nuqtai nazarlarini asoslashga yordam berishi, hatto bu fikrlar ota-onaning qarashlariga zid bo'lsa ham, ularni hurmat qilishi lozim. Bu o'smirda tanqidiy tahlil qilish va dalillar asosida xulosa chiqarish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Mas'uliyatni yuklash: O'smirlarga yoshiga mos mas'uliyatni yuklash, ularning o'z harakatlari uchun javobgarlikni his qilishiga yordam beradi. Bu ularni muammolarni hal qilishda ijodiy yondashishga va mustaqil qarorlar qabul qilishga undaydi. Uy yumushlariga jalb qilish, shaxsiy moliyani boshqarishga o'rgatish kabi amaliyotlar mustaqillikni shakllantiradi.

O'rnak bo'lish: Ota-onalar o'z xatti-harakatlari, qaror qabul qilish jarayonlari va muammolarni hal qilish usullari bilan farzandlariga namuna bo'lishlari kerak. Ota-onaning o'zi mustaqil fikrlaydigan, tanqidiy yondashadigan shaxs bo'lsa, bu o'smiringa ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Haddan tashqari nazoratdan qochish: "Oilada tarbiya asoslari" [5] maqolasida ta'kidlanganidek, haddan tashqari yoki intruziv nazorat o'smirni ota-onadan uzoqlashtirishi va uning mustaqil fikrlash qobiliyatini bo'g'ishi mumkin. Nazorat o'rniga ishonch va o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlarini shakllantirishga e'tibor qaratish lozim. Bu, o'smirning shaxsiy chegaralarini hurmat qilishni anglatadi.

Xulosa. Ushbu tezisda o'smirlarda mustaqil tafakkurning rivojlanishida oilaning o'zni psixologik va pedagogik nuqtai nazardan atroflicha tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oila o'smirning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishda markaziy va hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onaning avtonomiyani qo'llab-quvvatlashi, ochiq muloqotni rag'batlantirishi, mas'uliyatni yuklashi va haddan tashqari nazoratdan qochishi mustaqil tafakkur rivojlanishi uchun optimal sharoitlarni yaratadi. Ismoilova A.R.ning o'smirlarda tafakkur rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari bo'yicha nazariy asoslari [1] oilaviy tarbiya uslublari bo'yicha tadqiqotlar [4,

5] bilan sintez qilinib, oilaviy muhitning intellektual va shaxsiy rivojlanishdagi beqiyos roli tasdiqlandi.

O'smirlik davri mustaqil tafakkurning jadal rivojlanishi uchun muhim bosqich bo'lib, oila bu jarayonda asosiy katalizator vazifasini o'taydi.

Avtonomiyani qo'llab-quvvatlash, ishonchga asoslangan munosabatlar va ochiq muloqot mustaqil fikrlashni rag'batlantiruvchi asosiy oilaviy omillardir.

Haddan tashqari himoyalash va intruziv nazorat o'smirning mustaqil qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbek xalq pedagogikasining tamoyillari zamonaviy oilaviy tarbiyada mustaqil tafakkurni rivojlantirish uchun qimmatli asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Ushbu tezis nazariy tahlilga asoslangan bo'lib, o'zbek oilalarida mustaqil tafakkur rivojlanishining empirik tadqiqotlari va amaliy eksperimentlariga chuqur kirish imkoniyatiga ega emas. Mavjud adabiyotlar asosan nazariy va tahliliy xarakterga ega bo'lib, aniq miqdoriy ma'lumotlar cheklangan.

Ota-onalar uchun: Farzandlariga ko'proq ishonch bildirish, ularga yoshiga mos mas'uliyatni yuklash, o'z qarorlarini qabul qilishga imkon berish va ochiq muloqot muhitini yaratish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Xolmatova, M. A. (2022). O'smirlarda mustaqil fikrlashni shakllantirishda oilaning o'rni. Zamonaviy ta'lim / Sovremennoe obrazovanie, (10 (119)), 104-108. – <https://uzjournals.edu.uz/modernedu/vol1/iss1/119/>
2. Xudoyberdiyeva, S. N. (2021). O'smir yoshdagi o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda oilaning o'rni. Pedagogika va psixologiya, (2), 123-127. – https://uzjournals.edu.uz/pedagogika_psixologiya/vol1/iss2/12/
3. Qodirova, G. M. (2023). Oilada o'smirlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Maktab va hayot, (4), 88-92. – https://uzjournals.edu.uz/maktab_hayot/vol1/iss4/10/
4. To'rayeva, N. A. (2021). O'smirlarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari (Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati). Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti. – <https://library.ziyonet.uz/ru/book/15413>
5. Qurbonova, D. (2021). Oilada bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishning pedagogik asoslari. "Navro'z" nashriyoti.